

DOI: 10.31648/kpp.9205

Patrycja Brózek

Waganiec

ORCID: 0000-0002-3968-6594

patrycja.brozek9@gmail.com

Przesłanka konieczności istnienia szkody w chwili orzekania o obowiązku jej naprawienia – kilka wybranych refleksji

Wstęp

Niezbędnym warunkiem orzeczenia przez sąd obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jest istnienie szkody majątkowej lub niemajątkowej. Zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze panuje powszechna akceptacja co do tego, że szkoda ta powinna istnieć w chwili orzekania o niej¹. Jednakże w żadnym z przepisów określających podstawę nakładania obowiązku naprawienia szkody, czy to jako środka kompensacyjnego (art. 46 § 1 k.k.), czy też w charakterze warunku probacyjnego (art. 67 § 3 k.k. i art. 72 § 2 k.k.), nie ma ustanowionej w Kodeksie karnym dodatkowej przesłanki nałożenia tego obowiązku, tj. „gdy szkoda nie została naprawiona”². Trzeba wspomnieć, że tego typu zastrzeżenie występowało na gruncie poprzedniego stanu prawnego w art. 28 § 3 i 75 § 3 k.k. z 1969 r.³ Jednak było ono powodem wielu wątpliwości, czy w przypadku zasądzania obowiązku naprawienia szkody na podstawie pozostałych przepisów, które wyraźnie takiego zastrzeżenia nie zawierały, ewentualna uprzednia rekompensata szkody nie miała stanowić przeszkody orzekania o obowiązku jej naprawienia. Tym samym należałoby stwierdzić, że obecnie takowe wątpliwości nie powinny już powstawać⁴. Jednak, jak się okazuje, w praktyce procesowej występują różnorodne przypadki i nie zawsze wszystkie sytuacje są jasne

¹Zob. uchwała SN z 27 sierpnia 1971 r., sygn. akt VI KZP 26/71, OSNKW 1971, Nr 11, poz. 166; uchwała składu 7 sędziów SN z 19 grudnia 1979 r., sygn. akt VI KZP 8/79, OSNKW 1980, Nr 2, poz. 14.

²Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.), dalej: k.k.

³Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94), dalej: k.k. z 1969 r.

⁴Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999, s. 84–85.

i oczywiste. W związku z tym celem niniejszej publikacji jest zwrócenie uwagi na pewne kwestie związane z niewyartykułowaną jednoznacznie przez ustawodawcę, a jednak konieczną przesłanką istnienia szkody w chwili orzekania o obowiązku jej naprawienia.

Zasada pełnej kompensacji

Warto nadmienić, że w prawie cywilnym, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.), normującym zakres obowiązku odszkodowawczego, regułą jest pełna kompensata (pełnego odszkodowania), tzn. naprawienia szkody zarówno w postaci *damnum emergens* (rzeczywistej straty w majątku pokrzywdzonego), jak i *lucrum cessans* (utruty spodziewanych korzyści). Ma ona aktualnie również odpowiednie zastosowanie w prawie karnym⁵. Należy bowiem zauważyć, że brak jest w obecnym stanie prawnym wyraźnych ograniczeń przemawiających za restryktywnym pojmowaniem szkody, zawężonym tylko do szkody rzeczywistej⁶. Ważnym celem postępowania karnego (prawa karnego) stało się orzekanie przez sądy na podstawie przepisów prawa cywilnego, poza możliwością zasądzenia renty, obowiązku w całości lub w części wyrządzonej przestępstwem szkody lub krzywdy⁷. Ponadto gdy sprawca choćby w części naprawi wyrządzoną szkodę, obowiązek jej naprawienia w tym określonym zakresie nie może już zostać orzeczony⁸. W praktyce mogą zaistnieć nawet takie sytuacje, że szkoda zostanie zrekompensowana w wyniku czynności podjętych przez organy procesowe w toku postępowania karnego, np. poprzez odebranie sprawcy przedmiotu przestępstwa i oddanie go pokrzywdzonemu. Wówczas nałożenie na sprawcę obowiązku naprawienia szkody również jest wykluczone, o ile przedmiot ten odzyskano w stanie nie pogorszonym, a następnie wydano go podmiotowi uprawnionemu⁹. Pomimo że nie jest to rezultat samodzielnego działania sprawcy, to jednak w taki sposób także dochodzi do przywrócenia stanu sprzed popełnienia przestępstwa. Przywrócenie stanu poprzedniego może przybierać formę np. naprawienia rzeczy uszkodzonej, zwrotu rzeczy zabranej czy też zaprzestania naruszania dóbr osobistych¹⁰.

Warto przy tym odnotować, że nawet samo staranie się o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości ma w świetle art. 53 k.k. wpływ na wymiar kary. Okoliczność ta została również wymieniona przez

---

⁵Wyrok SA z 28 grudnia 2016 r., sygn. akt II AKa 35/16, Legalis; wyrok SN z 22 kwietnia 2015 r., sygn. akt III CSK 256/14, Legalis; uchwała SN z 10 lipca 2008 r., sygn. akt III CZP 62/08, OSP 2010, Nr 12, poz. 126.

⁶Zob. P. Brózek, *Utracone korzyści (lucrum cessans) i tzw. szkoda ewentualna w prawie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11–12, s. 101–106; wyrok SA z 16 listopada 2018 r., sygn. akt II AKa 395/18, Lex nr 2601088; wyrok SA z 21 czerwca 2013 r., sygn. akt V ACa 201/13, Legalis; wyrok SN z 21 czerwca 2002 r., sygn. akt IV CKN 382/00, Legalis.

⁷Wyrok SN z 30 września 2020 r., sygn. akt I KK 104/20, Lex nr 3125933.

⁸A. Guzik, *Obowiązek naprawienia szkody w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2003, nr 2, s. 99–100.

⁹Wyrok SN z 21 marca 1986 r., sygn. akt Rw 186/86, OSNKW 1987, Nr 1–2, poz. 11.

¹⁰Wyrok SN z 19 lutego 2003 r., sygn. akt V CKN 1690/00, LexPolonica nr 376884.

ustawodawcę w treści art. 60 § 2 pkt 1 i 2 k.k. W świetle tego przepisu sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, w szczególności jeżeli np. pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób jej rekompensaty lub ze względu na postawę sprawcy, zwłaszcza gdy czynił starania o naprawienie wyrządzonej szkody lub o jej zapobieżenie¹¹. Należy bowiem zaakcentować, że obowiązek naprawienia szkody oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę ma na celu przede wszystkim zniewelowanie szkody wyrządzonej przestępstwem, a ich określona represyjność (penalny charakter) jest celem założonym związanym z istotą tych instytucji¹². Dokonane przez ustawodawcę w ostatnich latach zmiany w sposobie uregulowania instytucji o charakterze kompensacyjnym miały docelowo wyeliminować konieczność dochodzenia na drodze odrębnego procesu cywilnego roszczeń kompensacyjnych i restytucyjnych związanych z przestępstwem stanowiącym przedmiot konkretnego postępowania, co zazwyczaj skutkuje znacznym wydłużeniem terminu uzyskania przez pokrzywdzonego należnego odszkodowania lub zadośćuczynienia¹³. Wydaje się, że cel ten został w dużym stopniu osiągnięty.

Problem definicji pojęcia „szkoda”

Na kanwie niniejszych rozważań warto podkreślić, że w Kodeksie karnym ustawodawca nie sformułował definicji pojęcia „szkoda”, dlatego szczególną uwagę trzeba tutaj skoncentrować na jej cywilistycznym rozumowaniu, ponieważ w tej dziedzinie prawa należy ona do kategorii pojęć podstawowych¹⁴. Również w Kodeksie cywilnym nie została w sposób jednoznaczny sformułowana jej ustawowa definicja¹⁵. Natomiast zgodnie z ogólną definicją wypracowaną przez doktrynę polskiego prawa cywilnego „szkoda” wiąże się z jakimś ubytkiem (uszczerbkiem) w dziedzinie dóbr prawnych, które nastąpiło wbrew woli uprawnionego¹⁶. Jest to zatem różnica między

¹¹ Zob. wyrok SA z 26 września 2013 r., sygn. akt II Aka 168/13, Legalis; wyrok SA z 25 czerwca 2014 r., sygn. akt II Aka 157/14, Legalis.

¹² L. Elas, *Glosa do wyroku SN z 21 marca 1986 r., Rw 186/86*, „Nowe Prawo” 1988, nr 7–8, s. 164; wyrok SN z 23 lipca 2009 r., sygn. akt VKK 124/09, OSNwSK 2009, Nr 1, poz. 1593; I. Walczyński, *Charakter prawny środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, 2020, Lex.

¹³ Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 1394, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1394>.

¹⁴ Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody*, Katowice 1984, s. 59–60.

¹⁵ A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 4, s. 334.

¹⁶ Idem, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998, s. 31–32; wyrok SA z 2 grudnia 2020 r., sygn. akt II Aka 105/20, Lex nr 3101408.

oznaczonym stanem dóbr prawnych a hipotetycznym stanem tych dóbr, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące konkretną szkodę¹⁷. Stanowi ona jedną z koniecznych przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej (również na gruncie prawa karnego).

W doktrynie do jej określenia wykorzystuje się szereg różnych przepisów Kodeksu cywilnego, w treści których pojęcie to zostało użyte. Trafne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 8 lutego 1962 r., stwierdzając, że „(...) przez szkodę rozumiemy uszczerbek majątkowy, jaki spowodował czyn sprawcy, to jest różnicę pomiędzy stanem majątkowym poszkodowanego, jaki by istniał, gdyby zdarzenie, które spowodowało szkodę, nie zaistniało, a majątkiem istniejącym”¹⁸. Definicje te są aktualnie powszechnie akceptowane na gruncie prawa karnego¹⁹. Nie ma obecnie też przeszkód, aby w toku procesu karnego pokrzywdzony dochodził zarówno odsetek, jak i utraconych korzyści²⁰. Jednak w przypadku *lucrum cessans* musi on wykazać odpowiednio duże prawdopodobieństwo osiągnięcia korzyści majątkowej w rozumieniu art. 361 § 2 k.c. (wykazać związek przyczynowy pomiędzy konkretnym przestępstwem a wyrządzoną przez sprawcę szkodą)²¹.

Wpływ ugody zawartej w toku procesu karnego pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą na zasądzenie obowiązku naprawienia szkody

W kontekście dociekań nad problemem istnienia szkody w chwili orzekania, jako niezbędnego warunku nałożenia obowiązku jej naprawienia, należy rozważyć wpływ ugody zawartej w toku procesu karnego pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą na zasądzenie tego obowiązku. W doktrynie wskazuje się, że tego rodzaju ugoda nie ma zasadniczego wpływu na przebieg postępowania karnego, a jedynie może mieć ewentualnie znaczenie tylko przy wymiarze kary²². Jednak trzeba zauważyć, że w świetle art. 107 § 3 Kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.) ugoda zawarta pomiędzy sprawcą a ofiarą przed sądem karnym w toku procesu stanowi tytuł egzekucyjny i w rezultacie może być podstawą wszczęcia postępowania egzekucyjnego, tak samo jak wyrok sądu karnego w zakresie obowiązku naprawienia szkody²³.

¹⁷ B. Kolański, *Szkoda w rozumieniu art. 46 § 1 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 4, s. 67–68.

¹⁸ Wyrok SN z 8 lutego 1962 r., sygn. akt 2 CR 676/59, Biul. Inf. SN 1963, Nr 4, poz. 5.

¹⁹ W. Daszkiewicz, *Zasądzenie odszkodowania z urzędu w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 108–109.

²⁰ Zob. I. Walczyński, op. cit.

²¹ Zob. wyrok SN z 19 czerwca 2008 r., sygn. akt V CSK 19/08, niepubl.; wyrok SN z 8 maja 2014 r., sygn. akt V CSK 353/13, Legalis.

²² W. Zalewski, *Problematyka prawna ugody sądowej w prawie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2000, nr 2, s. 98–99 i 104.

²³ Z. Pachowicz, *Komentarz do art. 107 k.p.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, 2021, Lex.

W piśmiennictwie wskazuje się, że oznacza to, iż istnieje niejako możliwość uzyskania przez pokrzywdzonego w toku procesu karnego dwóch tytułów egzekucyjnych dotyczących tych samych roszczeń²⁴. Wprawdzie w świetle art. 415 § 1 k.p.k. wykluczone jest orzeczenie przez sąd karny, obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, jeśli te same roszczenia pokrzywdzonego są przedmiotem innego postępowania lub prawomocnie o nich już orzeczono²⁵. Jednakże podnosi się, że ugoda zawarta przed sądem karnym w toku tego samego postępowania takiego warunku nie spełnia. Wskazuje się tutaj np. na art. 777 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.), który stanowi, że tytułem egzekucyjnym jest prawomocne orzeczenie sądu lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu oraz ugoda zawarta przed sądem²⁶. Trzeba przy tym zauważyć, że ugoda może przewidywać np. długi termin wykonania określonego świadczenia przez sprawcę, obejmować rozłożenie świadczenia na wiele rat lub nawet być podstawą do częściowego umorzenia obowiązku naprawienia szkody. Natomiast orzeczenie sądu karnego, obejmujące środek z art. 46 § 1 k.k., jest wykonalne z chwilą uprawomocnienia się wyroku, co oznacza, że od tego momentu będzie można rozpocząć postępowanie egzekucyjne²⁷.

W związku z tym może to czasami pozostawać w pewnej sprzeczności z treścią zawartej ugody, o ile przewidywała ona korzystniejsze warunki dla sprawcy. Zatem w doktrynie (chyba słusznie) w ramach postulatów *de lege ferenda* proponuje się, aby rozważyć wprowadzenie do treści art. 46 § 1 k.k. zastrzeżenia, które wykluczałyby możliwość orzeczenia tego środka w zakresie szkód wyrządzonych przestępstwem, mających być przedmiotem rekompensaty na mocy ugody (która ma charakter tytułu egzekucyjnego), zawartej w toku procesu karnego przed wydaniem wyroku skazującego²⁸. Jednak w orzecznictwie wskazuje się, że jeżeli sąd określił termin wykonania takiego obowiązku orzekanego w charakterze warunku probacyjnego, to przed upływem tego terminu nie jest możliwe nadanie klauzuli wykonalności orzeczeniu zawierającemu to zobowiązanie. Wykonalność takiego zobowiązania następuje z chwilą upływu terminu wskazanego przez sąd²⁹.

Należy przy tej okazji zwrócić uwagę na konsekwencje orzeczeń dotyczących kompensacji szkody w kontekście art. 107 § 2 k.p.k., który w pewien sposób ma na celu „zapobieganie” podwójnemu orzekaniu odnośnie do tej samej szkody (na drodze procesu karnego i cywilnego). Zgodnie z jego treścią orzeczenie nakładające obowiązek

²⁴ A. Marek, T. Oczkowski, *Obowiązek naprawienia szkody jako środek karny*, [w:] M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, seria: System Prawa Karnego, t. 6, Warszawa 2010.

²⁵ Zob. R. Ponikowski, J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 415 k.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), op. cit.

²⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 777 k.p.c.*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2022, Lex; wyrok SN z 23 czerwca 1980 r., sygn. akt III CRN 43/80, OSNCP 1981, Nr 2-3, poz. 34.

²⁷ D. Szeleszczuk, *Komentarz do art. 46 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.

²⁸ A. Marek, T. Oczkowski, op. cit., s. 708-709.

²⁹ Zob. postanowienie SN z 24 lutego 2010 r., sygn. akt I KZP 31/0, OSNKW 2010, Nr 4, poz. 32; uchwała SN z 29 czerwca 2007 r., sygn. akt III CZP 51/07, OSNC-ZD 2008, Nr 2, poz. 43.

naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz nawiązkę zasądzoną na rzecz pokrzywdzonego uważa się za orzeczenie co do roszczeń majątkowych, jeżeli nadaje się ono do egzekucji w myśl przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. W rezultacie takie orzeczenie powoduje stan *rei iudicatae* dla ewentualnych roszczeń cywilnych o to, do czego sprawca został już uprzednio zobowiązany. Koreluje to z treścią wspomnianego już art. 415 § 1 k.p.k., który uniemożliwia dublowanie rozstrzygnięć dotyczących karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody z cywilnoprawnym odszkodowaniem. W każdym indywidualnym przypadku sąd powinien dokonać odpowiedniej oceny pod kątem tego, czy konkretne orzeczenie nadaje się do egzekucji cywilnej (nie wszystkie dotyczą roszczeń majątkowych)³⁰.

Warto odnotować, że w orzecznictwie wskazuje się, iż zakaz wynikający z treści art. 415 § 1 k.p.k. nie sprzeciwia się zobowiązaniu oskarżonego do wykonania innego orzeczenia, w którym rozstrzygnięto o naprawieniu szkody na podstawie art. 72 § 1 pkt 8 k.k. W przeciwieństwie do obowiązku naprawienia szkody orzeczanego na podstawie art. 72 § 2 k.k. orzeczenie zawierające zobowiązanie z art. 72 § 1 pkt 8 k.k. nie jest uważane za orzeczenie co do roszczeń majątkowych w rozumieniu przepisu art. 107 § 2 k.p.k. i nie podlega wykonaniu w drodze egzekucji³¹. Należy przy tym też nadmienić, że co do zasady nie jest możliwe jednoczesne orzekanie o obowiązku naprawienia tej samej szkody (jako o środku kompensacyjnym i jako o warunku probacyjnym). Ustawodawca w treści art. 72 § 2 k.k. wyraźnie zastrzegł, że sąd może orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 § pkt 7 albo zobowiązać skazanego do naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości albo w części, chyba że orzekł środek kompensacyjny³².

Wpływ na orzekanie o obowiązku kompensacji wyrządzonej przestępstwem szkody instytucji unormowanych w treści art. 295 § 1 i 2, art. 296 § 5, art. 297 § 3, art. 298 § 2, art. 307 § 1 i 2 k.k.

Należy wspomnieć również o wpływie na orzekanie o obowiązku rekompensaty wyrządzonej przestępstwem szkody instytucji unormowanych w treści art. 295 § 1 i 2, art. 296 § 5, art. 297 § 3, art. 298 § 2, art. 307 § 1 i 2 k.k. Uzasadnienia dla wprowadzenia tych regulacji należałoby się doszukiwać w przyjętej na gruncie obecnie obowiązującego Kodeksu karnego zasadzie szerokiego i pełnego rozwiązywania konfliktów społecznych w drodze dobrowolnego naprawienia przez sprawcę wyrządzonej przestępstwem szkody lub krzywdy. Trzeba wskazać, że niektóre z nich wiążą się z instytucją tzw. czynnego żalu. Jest to wyrażenie językowe (nie jest ono podane

³⁰A. Jaworska-Wieloch, *Sprawiedliwość naprawcza w postępowaniu wykonawczym*, [w:] T. Dukiet-Nagórska (red.), *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasada kontynentalnego prawa karnego*, Katowice 2016, s. 160–163; uchwała SN z 20 listopada 1975 r., sygn. akt VI KZP 30/75, OSNKW 1976, z. 1, poz. 2.

³¹Zob. wyrok SA z 8 kwietnia 2009 r., sygn. akt II Aka 63/09, KZS 2009, Nr 9, poz. 87.

³²S. Hypś, *Komentarz do art. 72 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.

w żadnym akcie normatywnym) bez określonego zakresu znaczeniowego używane do odstąpienia sprawcy od dokonania czynu zabronionego lub złagodzenia jego skutków (oraz też nawet naprawienia szkody w całości albo w części po popełnieniu przestępstwa przed wydaniem wyroku)³³. Zatem czynny żal to w pewnym sensie zachowanie sprawcy, które polega na dobrowolnym odstąpieniu od dokonania czynu zabronionego lub zapobiegnięciu skutkom, jakie mogłyby się pojawić w wyniku jego popełnienia.

U podstaw instytucji czynnego żalu znajduje się przeświadczenie o społecznej opłacalności rezygnacji z ukarania, bo dzięki temu zagrożone dobro prawne nie dozna uszczerbku³⁴. Może mieć on miejsce w przypadku dobrowolnego odstąpienia od pomocnictwa, usiłowania lub dokonania. Trzeba przy tym zaakcentować, że powody, które przyczyniły się do odstąpienia od zamiaru dokonania typu czynu zabronionego, są co do zasady bez znaczenia dla wyłączenia karalności. Dobrowolne naprawienie przez sprawcę czynu karalnego wyrządzonej szkody może stanowić podstawę do zastosowania przez sąd nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet odstąpienia od jej wymierzenia bądź do zastosowania szczególnej klauzuli uchylającej karalność sprawcy. Jeżeli pokrzywdzony przyjął odszkodowanie lub inną formę kompensacji szkody i nie zgłasza dalszych roszczeń z tym związanych, to należy w takiej sytuacji uznać, że akceptacja przez niego wysokości zaoferowanego przez sprawcę odszkodowania stanowi podstawę do stwierdzenia, że szkoda została naprawiona³⁵. Jeśli jednak później okaże się, że wysokość szkody wyrządzonej przez sprawcę jest wyższa niż szkoda już naprawiona, to pokrzywdzony może dochodzić jej dalszej kompensacji na drodze procesu cywilnego. Wydaje się, że może należałoby rozważyć wprowadzenie do Kodeksu karnego dodatkowej podstawy do umorzenia postępowania karnego ze względu na dokonaną przez sprawcę kompensację szkody (w ściśle określonych przypadkach). Ciekawym rozwiązaniem mogłoby być tutaj też „reaktywowanie” zmodyfikowanej odpowiednio instytucji umorzenia konsensualnego, która była uregulowana w ramach rozdziału VI Kodeksu karnego w art. 59a³⁶. Trzeba zauważyć, że w myśl art. 46 § 1 k.k. sąd może nałożyć obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę także w części, a tym samym musi zawsze wziąć pod uwagę ewentualną rekompensatę szkody w charakterze czynnego żalu. Sąd może orzec taki obowiązek zarówno obok kary, jak też nawet samoistnie, w razie odstąpienia od wymierzenia kary, w sytuacjach określonych w art. 59 § 1 k.k., 60 § 7 k.k. i 61 § k.k.

³³ Zob. wyrok SA z 10 października 2018 r., sygn. akt II AKa 11318, Legalis; wyrok SA z 13 grudnia 2018 r., sygn. akt II AKa 179/18, Legalis.

³⁴ J. Nowińska, *Status prawny powoda cywilnego w procesie karnym*, Kraków 2007, s. 364; K. Wiak, *Komentarz do art. 15 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.; postanowienie SN z 8 września 2005 r., sygn. akt II KK 10/05, OSNKwSK 2005, Nr 1, poz. 1614.

³⁵ A. Światłowski, *Kompensacyjna funkcja czynnego żalu w kodeksie karnym z 1997 r.*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, nr 2, s. 95–96.

³⁶ Zob. M. Byczyk, *Uchylenie art. 59a k.k. a zagadnienie „zniesionej społecznej szkodliwości czynu zabronionego”*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, R. XX, z. 2, s. 75–76; W. Wróbel, *Umorzenie kompensacyjne z art. 59a kk – problemy do rozstrzygnięcia*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, R. IX, z. 2, s. 10–12.

W świetle art. 295 § 1 k.k. wobec sprawcy przestępstwa określonego w art. 278 (kradzież), art. 284–289 i 291 (paserstwo umyślne), art. 292 (paserstwo nieumyślne) lub art. 294 (obostrzenie odpowiedzialności karnej), który dobrowolnie naprawił szkodę w całości albo zwrócił pojazd lub rzecz mającą szczególne znaczenie dla kultury w stanie nieuszkodzonym, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia. Natomiast zgodnie z treścią § 2 tego przepisu sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary wobec sprawcy przestępstwa wymienionego w § 1, który dobrowolnie naprawił szkodę w znacznej części. Ustawodawca wyraźnie zaakcentował, że sprawca musi w tym przypadku działać dobrowolnie. Naprawienie szkody może polegać na przywróceniu stanu poprzedniego (sprzed popełnienia przestępstwa) lub na zapłacie określonej kwoty pieniężnej tytułem odszkodowania. Należy wskazać, że w świetle uzasadnienia rządowego projektu Kodeksu karnego mienie jest wartością odnawialną. Stąd też dobrowolne naprawienie szkody w całości lub zwrot rzeczy, mającej szczególne znaczenie dla kultury, w stanie nieuszkodzonym, można traktować jako podstawę nadzwyczajnego złagodzenia albo nawet odstąpienia od wymierzenia kary (art. 295 § 1 k.k.). Obejmuje to kradzież, przywłaszczenie, oszustwo i oszustwo komputerowe, zniszczenie mienia (choćby znacznej wartości) oraz paserstwo. Natomiast w razie dobrowolnego naprawienia szkody w znacznej części sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 295 § 2 k.k.). Przepis 295 k.k. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 60 § 2 pkt 2 k.k. oraz art. 61 § 1 k.k. Uregulowanie to pozwala przyznać prymat rozwiązywaniu konfliktu społecznego powstałego w wyniku przestępstwa przeciwko mieniu przed egzekwowaniem w ogóle lub w pełni państwowego prawa karania. Z tego uregulowania musiały zostać wyłączone: rozbój, kradzież rozbójnicza, rozbójnicze wymuszenie oraz kradzież z włamaniem – ze względu na wagę tych przestępstw związaną ze sposobem działania³⁷. Przepis art. 295 k.k. daje zatem podstawę prawną do nadzwyczajnego złagodzenia kary lub odstąpienia od jej wymierzenia wówczas, gdy sprawca podejmuje określone działania kompensacyjne wobec skutków popełnionego wcześniej przestępstwa. Można więc uznać, że jest to rozwiązanie opierające się w pewien sposób na konstrukcji czynnego żalu, jednak dotyczy działań sprawcy przestępstwa niegospodarności realizowanych już po jego dokonaniu i nie prowadzi do niekaralności takiego sprawcy³⁸.

Na tym tle pojawia się istotne i ciekawe pytanie: jakie znaczenie posiada moment, w którym sprawca naprawi szkodę – czy możliwe jest to nawet w trakcie postępowania (w toku rozprawy)? Sąd Najwyższy w wyroku z 6 marca 2002 r. trafnie stwierdził, że dla zastosowania przez sąd art. 295 § 1 k.k. nie ma znaczenia fakt, kiedy sprawca naprawi wyrządzoną pokrzywdzonemu szkodę lub krzywdę, jednak istotne jest tutaj to, aby uczynił to w sposób dobrowolny. Za słuszne należałoby więc przyjąć, że może

³⁷ Uzasadnienie rządowego projektu Kodeksu karnego z 1997 r., rozdz. XXXV, pkt 7–8, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756-uzasadnienie.doc](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756-uzasadnienie.doc).

³⁸ M. Gałązka, *Komentarz do art. 295 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.

to uczynić nawet do momentu prawomocnego zakończenia procesu³⁹. Nie ma aktualnie zasadniczych przeszkód ku temu, aby fakt ten nastąpił dopiero w trakcie postępowania karnego⁴⁰. Przesłanka „dobrowolności” zostanie spełniona wówczas, gdy sprawca był świadomy możliwości kontynuowania zachowania bezpośrednio zmierzającego do dokonania, jednak z własnej woli zaniechał dalszych czynności wykonawczych⁴¹.

Należy zauważyć, że w doktrynie wskazuje się, iż warunkiem zastosowania klauzuli niekaralności określonej w treści art. 296 § 5, art. 298 § 2 oraz art. 307 § 1 k.k. jest naprawienie szkody przez sprawcę przed wszczęciem postępowania karnego. Jednakże ustawodawca nie określa jednoznacznie, o jaką fazę procesu karnego w tej sytuacji chodzi, zaś w literaturze przedmiotu okoliczność ta pojmowana jest niejednolicie. Z jednej strony wyrażane jest stanowisko, że sprawca powinien naprawić szkodę już przed wszczęciem postępowania w sprawie (*in rem*), a z drugiej strony podnoszony jest pogląd, iż możliwa jest w tym przypadku rekompensata szkody nawet w fazie postępowania *in personam*⁴². Wydaje się, że względ na kompensacyjny charakter instytucji czynnego żalu nakazywałby opowiedzenie się za korzystniejszym dla pokrzywdzonego stanowiskiem, dopuszczającym możliwość naprawienia szkody także w postępowaniu *in personam*. Trzeba przy tym zauważyć, że instytucje przewidziane w treści art. 295 k.k. mają charakter fakultatywny. W związku z tym sąd może ich nie zastosować, zwłaszcza jeśli inne okoliczności przemawiają za wymierzeniem kary w granicach jej ustawowego zagrożenia⁴³. Naprawienie szkody dokonane przed wszczęciem postępowania w związku np. z art. 296 § 5 k.k. jest pewnego rodzaju akcentem ustawodawcy w kierunku kompensacyjnego rozstrzygnięcia sporu powstałego pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym na skutek wyrządzenia określonej szkody⁴⁴. Z wykładni językowej art. 296 § 5 k.k. wynika jednak, że przepis ten nie ma zastosowania do przestępstwa z art. 296 § 1a k.k., którego znamiona nie obejmują spowodowania szkody, lecz jej bezpośredniego niebezpieczeństwa. W konsekwencji trzeba by stwierdzić, że możliwość niekaralności została otwarta tylko dla sprawców przestępstw o poważniejszych skutkach niż z art. 296 § 1a k.k.⁴⁵ Należy jednak wskazać, że niektórzy przedstawiciele doktryny prawa karnego wskazują na możliwość stosowania art. 296 § 5 k.k. nawet do przestępstwa z art. 296 § 1a k.k. w sytuacji wyeliminowania przez sprawcę stanu bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia szkody majątkowej⁴⁶. Wydaje się, że rozbieżność stanowisk na tym tle może

³⁹ Wyrok SN z 6 marca 2002 r., sygn. akt WA 6/02, OSNKW 2002, Nr 7–8, poz. 57.

⁴⁰ Wyrok SN ze 13 stycznia 2004 r., sygn. akt WA 63/03, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 91; wyrok SN ze 8 stycznia 2016 r., sygn. akt II KK 235/15, Legalis.

⁴¹ Zob. wyrok SN z 1 lipca 1975 r., sygn. akt II KR 367/74, OSNKW 1975, Nr 12, poz. 157; wyrok SA z 16 stycznia 2014 r., sygn. akt II Aka 397/13, KZS 2014, Nr 4, poz. 63.

⁴² Zob. T. Oczkowski, J. Lachowski, *Sporne problemy wykładni przepisów o przestępstwie nadużycia zaufania (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 2, s. 715–716.

⁴³ M. Gałązka, *Komentarz do art. 296 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.

⁴⁴ P. Giesikowski, *Odstąpienie od wymierzenia kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011, s. 206–207.

⁴⁵ Zob. J. Giezek, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1176.

⁴⁶ P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna*, t. 3, Warszawa 2016, s. 571–572.

w praktyce wywoływać różnego rodzaju wątpliwości. Dlatego za słuszne należy przyjąć rozwiązanie wskazane w art. 296 § 5 k.k. przez samego ustawodawcę. Wymagane w niej naprawienie szkody powinno nastąpić przed wszczęciem postępowania w sprawie i objąć całość wyrządzonej przez sprawcę szkody. Należy stwierdzić, że niepodleganie karze jest najdalej idącą formą złagodzenia reakcji karnej. W takich sytuacjach z mocy samej ustawy wyłączona jest możliwość ukarania sprawcy czynu zabronionego. Wiąże się to z niecelowością zastosowania sankcji karnej w niektórych ściśle określonych przypadkach.

W dalszej kolejności trzeba zwrócić uwagę na treść art. 307 § 1 k.k., w świetle którego wobec sprawcy przestępstwa określonego w art. 296 (wyrządzenie szkody w obrocie gospodarczym) lub art. 299–305, który dobrowolnie naprawił szkodę w całości, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia. Natomiast zgodnie z § 2 tego przepisu wobec sprawcy przestępstwa wymienionego w § 1, który dobrowolnie naprawił szkodę w znacznej części, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary⁴⁷. Trzeba zatem zauważyć, że art. 307 k.k. przewiduje rozwiązanie podobne w treści i założeniach do art. 295 k.k., które pozwala sądowi na nadzwyczajne złagodzenie kary albo odstąpienie od jej wymierzenia w przypadku podjęcia przez sprawcę przestępstwa działań kompensacyjnych. Zakres stosowania art. 307 k.k. obejmuje ściśle określone przestępstwa niezależnie od rodzaju oraz wysokości wyrządzonej przez sprawcę szkody. Przewidziana w art. 307 § 1. k.k. klauzula dotyczy sytuacji, w której sprawca naprawił szkodę w całości. Natomiast § 2 tego przepisu odnosi się do sytuacji naprawienia szkody w znacznej części. Obie mają charakter fakultatywny, a więc sąd nie ma obowiązku ich stosowania nawet wówczas, gdy sprawca spełni przewidziane tam przesłanki⁴⁸. W odniesieniu do przestępstw nadużycia zaufania z art. 296 § 1–4 k.k. klauzula nadzwyczajnego złagodzenia kary albo odstąpienia od jej wymierzenia może znaleźć zastosowanie, jeżeli szkoda zostanie dobrowolnie naprawiona po wszczęciu postępowania karnego (w sytuacji kompensacji szkody przed jego wszczęciem zastosowanie będzie miał art. 295 § 5 k.k. zawierający klauzulę niepodlegania karze). Trzeba jednak zauważyć, że ustawodawca wprowadził pewnego rodzaju zróżnicowanie sytuacji sprawców przestępstw, bowiem nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpienie od jej wymierzenia na podstawie art. 307 k.k. jest w zasadzie możliwe tylko w przypadku popełnienia przestępstw z art. 294 § 1–4, art. 300, art. 301 § 1 oraz 303 k.k., natomiast w pozostałych sytuacjach tylko na podstawie art. 60 § 2 pkt 1 k.k. Należałoby stwierdzić, że można to uzasadnić tym, że przepisy uregulowane w ramach art. 299–305 k.k. dotyczą zarówno przestępstw formalnych (które można popełnić nie wyrządzając szkody), jak i przestępstw materialnych (w których znamię skutku jest określone w taki sposób, że sprawca swoim zachowaniem nie musi wyrządzać szkody).

⁴⁷ Zob. wyrok SA z 10 maja 2018 r., sygn. akt II AKa 48/18, Legalis.

⁴⁸ M. Gałązka, *Komentarz do art. 307 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.

Zatem niektórzy sprawcy są tutaj w pewien sposób w uprzywilejowanej pozycji, jeżeli swoim zachowaniem najpierw wyrządzili szkodę, a później ją zrekompensowali, co może skutkować łagodniejszą karą⁴⁹.

Jeżeli chodzi o regulacje zawarte w art. 297 § 3 i 298 § 2 k.k., to w treści art. 297 § 3 k.k. ustawodawca wyraźnie zaakcentował, że nie podlega karze ten, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego, określonych w § 1, zrezygnował z dotacji lub zamówienia publicznego albo zaspokoił roszczenia pokrzywdzonego. Warunkiem skorzystania z tej klauzuli jest więc dobrowolne dokonanie określonych w nim czynności przed wszczęciem postępowania karnego *in rem*. Wymagane w art. 297 § 3 k.k. zachowanie sprawcy może przybierać postać zaniechania i polegać np. na nieodebraniu karty kredytowej umożliwiającej wykorzystanie przyznanego kredytu⁵⁰. Należy przy tym zauważyć, że z treści art. 297 § 3 k.k. wynika, że zaspokojenie roszczenia może nastąpić nawet za pośrednictwem osoby trzeciej, jednak koniecznie z inicjatywy sprawcy. Ich zakres i zasadność określają przepisy Kodeksu cywilnego⁵¹. Z kolei w świetle art. 298 § 2 k.k. nie podlega karze ten, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania. Przepis dotyczy oszustwa ubezpieczeniowego i odnosi się wyłącznie do sytuacji, kiedy nie nastąpiła wypłata odszkodowania. Podobnie jak w związku z art. 297 § 3 k.k. przesłanką zastosowania klauzuli z art. 298 § 2 k.k. jest dobrowolne zapobiegnięcie wypłacie takiego odszkodowania przed wszczęciem postępowania karnego *in rem*. Obie te regulacje zawierają więc kolejne podstawy prawne niepodlegania przez sprawcę karze. Przewidziana została w tych konkretnych przypadkach możliwość rezygnacji z wymierzenia kary wobec sprawcy w sytuacji wyrównania skutków bezprawnego działania lub niedoprowadzenia do ich powstania⁵². Warto zauważyć, że także w art. 209 § 5 k.k. wprowadzono instytucję niepodlegania karze przez sprawcę przestępstwa niealimentacji w typie podstawowym, który nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego uścił w całości zaległe alimenty. Natomiast w art. 209 § 6 k.k. wskazano, że sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego sprawca przestępstwa określonego w § 1a uścił w całości zaległe alimenty, chyba że wina i społeczna szkodliwość czynu przemawiają przeciwko odstąpieniu od wymierzenia kary.

Trzeba nadmienić, że najczęściej orzekanym sposobem naprawienia szkody lub krzywdy jest zasądzenie odpowiedniej kwoty pieniężnej tytułem odszkodowania lub zadośćuczynienia), jednak nie jest to jedyne rozwiązanie. Zgodnie z treścią art. 363 k.c. (ma on aktualnie zastosowanie także w prawie karnym) naprawienie szkody powinno

⁴⁹Zob. *Komentarz do art. 307 k.k.*, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2017, s. 1010-1012.

⁵⁰Wyrok SA z 2 października 2014 r., sygn. akt II AKa 147/14, Legalis.

⁵¹Wyrok SN z 1 lipca 2009 r., sygn. akt III KK 20/09, Legalis nr 27357; wyrok SN z 3 grudnia 2007 r., sygn. akt II KK 199/07, niepubl.

⁵²Zob. wyrok SA z 10 maja 2017 r., sygn. akt II AKa 105/17, Legalis.

nastąpić według wyboru pokrzywdzonego bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Trzeba tutaj wskazać, że w świetle art. 415 § 2 k.p.k. oraz art. 46 § 3 k.k. przewidziana została możliwość dochodzenia przez pokrzywdzonego niezaspokojonej części roszczenia na drodze procesu cywilnego. Co istotne, sąd karny nie jest zobowiązany do prowadzenia postępowania dowodowego poza zakresem aktu oskarżenia w celu ustalenia całości wyrządzonej przestępstwem szkody lub krzywdy⁵³. Na gruncie prawa cywilnego, na mocy art. 322 k.p.c., sąd w przypadku pojawienia się trudności dowodowych, które stanowić będą przeszkodę w dokładnym ustaleniu faktów mających znaczenie przy ustalaniu wysokości należnego odszkodowania, może zasądzić świadczenie według swojej oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy. Natomiast na gruncie prawa karnego, w sytuacji gdy orzeczenie obowiązku naprawienia szkody jest znacznie utrudnione, możliwe jest fakultatywne zasądzenie zamiast niego nawiazki (art. 46 § 2 k.k.). Sąd, orzekając o takim obowiązku, powinien mieć jednak zawsze na uwadze, aby nie doszło w takiej sytuacji do nieuzasadnionego wzbogacenia się pokrzywdzonego⁵⁴. Trzeba przy tym również pamiętać, że orzeczenie solidarnego obowiązku naprawienia szkody (w sytuacji wyrządzenia szkody przestępstwem dokonany w warunkach współsprawstwa) i w konsekwencji jej kompensacja w całości przez jednego współsprawcę nie są równoznaczne ze zwolnieniem pozostałych współsprawców od odpowiedzialności majątkowej za jej spowodowanie⁵⁵. Aktualnie możliwe jest też orzekanie takiego obowiązku np. w częściach równych lub *pro rata parte* (stosowanie do udziału w wyrządzonej szkodzie) – tak aby łącznie cała szkoda została zrekompensowana. Pomiędzy sprawcami aktualizują się wówczas odpowiednie roszczenia regresowe⁵⁶.

Podsumowanie

Konkludując, należy stwierdzić, że przypadki, na które zwrócono uwagę, wiążą się między innymi z tym, że kompensacja wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody następuje przed wydaniem wyroku w sprawie. W zależności od konkretnej sytuacji powoduje to albo nadzwyczajne złagodzenie kary, albo odstępnie od jej wymierzenia lub niepodleganie karze. Uzasadnieniem dla wprowadzenia wspomnianych regulacji jest między innymi przyjęcie na gruncie obecnie obowiązującego Kodeksu karnego zasady pełnego rozwiązywania konfliktów społecznych w drodze dobrowolnego naprawienia przez

⁵³D. Szeleszczuk, op. cit.; uchwała SN z 26 listopada 1976 r., sygn. akt VI KZP 11/75, OSNKW 1977, Nr 1, poz. 1.

⁵⁴Wyrok SN z 27 lutego 2008 r., sygn. akt IV KK 15/08, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2008, Nr 7–8, poz. 7; wyrok SN z 11 marca 2005 r., sygn. akt V KK 355/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 541.

⁵⁵D. Szeleszczuk, op. cit.; uchwała SN z 13 grudnia 2000 r., sygn. akt I KZP 40/00, OSNKW 2001, Nr 1–2, poz. 2.

⁵⁶Zob. wyrok SA z 2 września 2004 r., sygn. akt II Aka 258/04, „Prokuratura i Prawo” 2005, Nr 10, poz. 16, s. 11; wyrok SA z 26 października 2000 r., sygn. akt II AKa 133/00, „Prokuratura i Prawo” 2002, Nr 1, poz. 18, s. 13.

sprawcę wyrządzonej przestępstwem szkody lub krzywdy. Jeżeli zatem pokrzywdzony przyjmie odszkodowanie lub inną formę naprawienia szkody i nie zgłosi dalszych roszczeń co do tego, to należy przyjąć, że szkoda została zrekompensowana⁵⁷. Natomiast jeśli okaże się, że jej wysokość jest wyższa niż szkoda już naprawiona, pokrzywdzony może dochodzić jej kompensacji na drodze odrębnego procesu cywilnego. Trzeba przy tym pamiętać, że skoro sąd może w myśl art. 46 § 1 k.k. nałożyć obowiązek naprawienia szkody także w części, to tym samym musi wziąć pod uwagę ewentualną jej rekompensatę w charakterze czynnego żalu oraz inne instytucje opierające się na jego konstrukcji. Należałoby w związku z powyższym rozważyć w ramach postulatów *de lege ferenda* możliwość wprowadzenia do Kodeksu karnego podstawy umorzenia postępowania karnego ze względu na dokonaną przez sprawcę kompensację szkody (w określonych przypadkach). Interesującym rozwiązaniem mogłoby być tutaj „reaktywowanie” zmodyfikowanej odpowiednio instytucji umorzenia konsensualnego, która była uregulowana w ramach rozdziału VI Kodeksu karnego w art. 59a⁵⁸. Nadto w doktrynie słusznie proponuje się, aby rozważyć wprowadzenie do treści art. 46 § 1 k.k. zastrzeżenia, które wykluczałoby możliwość orzeczenia tego środka w zakresie szkód wyrządzonych przestępstwem, mających być przedmiotem rekompensaty na mocy ugody (mającej charakter tytułu egzekucyjnego) zawartej w toku procesu karnego przed wydaniem wyroku skazującego⁵⁹. Należy zaznaczyć, że w sytuacji gdy sprawca chociażby w części naprawi wyrządzoną szkodę, obowiązek jej naprawienia w tym zakresie nie może już zostać orzeczony⁶⁰. W praktyce mogą zaistnieć nawet takie przypadki, w których zostanie ona zrekompensowana w wyniku czynności podjętych przez organy procesowe w toku postępowania karnego. Mimo że nie dzieje się to na skutek samodzielnego działania sprawcy, to jednak w ten sposób również dochodzi do przywrócenia stanu sprzed popełnienia przestępstwa. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę powinny bowiem przede wszystkim zniwelować szkodę wyrządzoną przestępstwem, a ich określona represyjność (penalny charakter) są celem założonym, związanym z istotą tych instytucji. Sądy zawsze muszą jednak pamiętać, że pokrzywdzony w wyniku kompensacji wyrządzonej szkody nie może się wzbogacić kosztem sprawcy przestępstwa.

⁵⁷ A. Światłowski, *Kompensacyjna funkcja czynnego żalu w kodeksie karnym z 1997 r.*, „Czasopism Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, nr 2, s. 95–96.

⁵⁸ Zob. M. Byczyk, op. cit., s. 75–76; W. Wróbel, op. cit., s. 10–12.

⁵⁹ A. Marek, T. Oczkowski, op. cit., s. 708–709.

⁶⁰ A. Guzik, op. cit., s. 99.

BIBLIOGRAFIA**Literatura**

- Brózek P., *Utracone korzyści (lucrum cessans) i tzw. szkoda ewentualna w prawie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11-12.
- Byczyk M., *Uchylenie art. 59a k.k. a zagadnienie „zniesionej społecznej szkodliwości czynu zabronionego”*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, R.XX, z. 2.
- Daszkiewicz W., *Zasądzenie odszkodowania z urzędu w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Elas L., *Glosa do wyroku SN z 21 marca 1986 r., Rw 186/86*, „Nowe Prawo” 1988, nr 7-8.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Komentarz do art. 777 k.p.c.*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2022, Lex.
- Gałązka M., *Komentarz do art. 295 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Gałązka M., *Komentarz do art. 296 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Gałązka M., *Komentarz do art. 307 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Gensikowski P., *Odstąpienie od wymierzenia kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011.
- Giezek J., [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Gostyński Z., *Obowiązek naprawienia szkody*, Katowice 1984.
- Gostyński Z., *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999.
- Guzik A., *Obowiązek naprawienia szkody w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2003, nr 2.
- Hyps S., *Komentarz do art. 72 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Jaworska-Wieloch A., *Sprawiedliwość naprawcza w postępowaniu wykonawczym*, [w:] T. Dukiet-Nagórska (red.), *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasada kontyentalnego prawa karnego*, Katowice 2016.
- Kardas P., [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna*, t. 3, Warszawa 2016.
- Kolasiński B., *Szkoda w rozumieniu art. 46 § 1 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 4.
- Komentarz do art. 307 k.k.*, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2017.
- Marek A., Oczkowski T., *Obowiązek naprawienia szkody jako środek karny*, [w:] M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, seria: System Prawa Karnego, t. 6, Warszawa 2010.
- Nowińska J., *Status prawny powoda cywilnego w procesie karnym*, Kraków 2007.
- Oczkowski T., Lachowski J., *Sporne problemy wykładni przepisów o przestępstwie nadużycia zaufania (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 2.

- Pachowicz Z., *Komentarz do art. 107 k.p.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, 2021, Lex.
- Ponikowski R., Zagrodnik J., *Komentarz do art. 415 k.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, 2021, Lex.
- Szeleszczuk D., *Komentarz do art. 46 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998.
- Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 4.
- Świątłowski A., *Kompensacyjna funkcja czynnego żalu w kodeksie karnym z 1997 r.*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, nr 2.
- Walczyński I., *Charakter prawny środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, 2020, Lex.
- Wiak K., *Komentarz do art. 15 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 2021, Legalis.
- Wróbel W., *Umorzenie kompensacyjne z art. 59a kk – problemy do rozstrzygnięcia*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, R. IX, z. 2, s. 10-12.
- Zalewski W., *Problematyka prawna ugody sądowej w prawie karnym*, „Przegląd Sądowy” 2000, nr 2.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 8 września 2005 r., sygn. akt II KK 10/05, OSNKwSK 2005, Nr 1, poz. 1614.
- Postanowienie SN z 24 lutego 2010 r., sygn. akt I KZP 31/0, OSNKW 2010, Nr 4, poz. 32.
- Wyrok SN z 8 lutego 1962 r., sygn. akt 2 CR 676/59, Biul. Inf. SN 1963, Nr 4, poz. 5.
- Wyrok SN z 1 lipca 1975 r., sygn. akt II KR 367/74, OSNKW 1975, Nr 12, poz. 157.
- Wyrok SN z 23 czerwca 1980 r., sygn. akt III CRN 43/80, OSNCP 1981, Nr 2-3, poz. 34.
- Wyrok SN z 21 marca 1986 r., sygn. akt Rw 186/86, OSNKW 1987, Nr 1-2, poz. 11.
- Wyrok SN z 6 marca 2002 r., sygn. akt WA 6/02, OSNKW 2002, Nr 7-8, poz. 57.
- Wyrok SN z 21 czerwca 2002 r., sygn. akt IV CKN 382/00, Legalis.
- Wyrok SN z 19 lutego 2003 r., sygn. akt V CKN 1690/00, LexPolonica nr 376884.
- Wyrok SN ze 13 stycznia 2004 r., sygn. akt WA 63/03, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 91.
- Wyrok SN z 11 marca 2005 r., sygn. akt V KK 355/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 541.
- Wyrok SN z 3 grudnia 2007 r., sygn. akt II KK 199/07, niepubl.
- Wyrok SN z 27 lutego 2008 r., sygn. akt IV KK 15/08, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2008, Nr 7-8, poz. 7.
- Wyrok SN z 19 czerwca 2008 r., sygn. akt V CSK 19/08, niepubl.
- Wyrok SN z 1 lipca 2009 r., sygn. akt III KK 20/09, Legalis nr 27357.

- Wyrok SN z 23 lipca 2009 r., sygn. akt VKK 124/09, OSNwSK 2009, Nr 1, poz. 1593.
Wyrok SN z 8 maja 2014 r., sygn. akt V CSK 353/13, Legalis.
Wyrok SN z 22 kwietnia 2015 r., sygn. akt III CSK 256/14, Legalis.
Wyrok SN ze 8 stycznia 2016 r., sygn. akt II KK 235/15, Legalis.
Wyrok SN z 30 września 2020 r., sygn. akt I KK 104/20, Lex nr 3125933.
Uchwała SN z 27 sierpnia 1971 r., sygn. akt VI KZP 26/71, OSNKW 1971, Nr 11, poz. 166.
Uchwała SN z 20 listopada 1975 r., sygn. akt VI KZP 30/75, OSNKW 1976, z. 1, poz. 2.
Uchwała SN z 26 listopada 1976 r., sygn. akt VI KZP 11/75, OSNKW 1977, Nr 1, poz. 1.
Uchwała składu 7 sędziów SN z 19 grudnia 1979 r., sygn. akt VI KZP 8/79, OSNKW 1980, Nr 2, poz. 14.
Uchwała SN z 13 grudnia 2000 r., sygn. akt I KZP 40/00, OSNKW 2001, Nr 1-2, poz. 2.
Uchwała SN z 29 czerwca 2007 r., sygn. akt III CZP 51/07, OSNC-ZD 2008, Nr 2, poz. 43.
Uchwała SN z 10 lipca 2008 r., sygn. akt III CZP 62/08, OSP 2010, Nr 12, poz. 126.
Wyrok SA z 26 października 2000 r., sygn. akt II AKa 133/00, „Prokuratura i Prawo” 2002, Nr 1, poz. 18.
Wyrok SA z 2 września 2004 r., sygn. akt II Aka 258/04, „Prokuratura i Prawo” 2005, Nr 10, poz. 16, s. 11.
Wyrok SA z 8 kwietnia 2009 r., sygn. akt II Aka 63/09, KZS 2009, Nr 9, poz. 87.
Wyrok SA z 21 czerwca 2013 r., sygn. akt V ACa 201/13, Legalis.
Wyrok SA z 26 września 2013 r., sygn. akt II Aka 168/13, Legalis.
Wyrok SA z 16 stycznia 2014 r., sygn. akt II Aka 397/13, KZS 2014, Nr 4, poz. 63.
Wyrok SA z 25 czerwca 2014 r., sygn. akt II Aka 157/14, Legalis.
Wyrok SA z 2 października 2014 r., sygn. akt II AKa 147/14, Legalis.
Wyrok SA z 28 grudnia 2016 r., sygn. akt II AKa 35/16, Legalis.
Wyrok SA z 10 maja 2017 r., sygn. akt II AKa 105/17, Legalis.
Wyrok SA z 10 maja 2018 r., sygn. akt II AKa 48/18, Legalis.
Wyrok SA z 10 października 2018 r., sygn. akt II AKa 11318, Legalis.
Wyrok SA z 16 listopada 2018 r., sygn. akt II AKa 395/18, Lex nr 2601088.
Wyrok SA z 13 grudnia 2018 r., sygn. akt II AKa 179/18, Legalis.
Wyrok SA z 2 grudnia 2020 r., sygn. akt II AKa 105/20, Lex nr 3101408.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94).
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.).

Źródła internetowe

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 1394, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1394>.

Uzasadnienie rządowego projektu Kodeksu karnego z 1997 r., [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756-uzasadnienie.doc](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756-uzasadnienie.doc).

The premise of the necessity of the existence of damage at the time of adjudication about the obligation to repair it – a few selected reflections

Summary

An important condition for adjudicating the obligation to repair the damage or compensation for the harm suffered is the existence of a specific material or non-material damage at the time of adjudication. However, in none of the provisions specifying the basis for imposing such an obligation, whether as a compensatory measure (Art. 46 § 1 PC) or as a probation condition (Art. 67 § 3 PC and Art. 72 § 2 PC) there is no established In the Penal Code, there is an additional premise for its adjudication – i.e. “when the damage has not been repaired”. It should be mentioned that such a reservation existed under the previous legal status in the provisions of Art. 28 § 3 and 75 § 3 k.k. of 1969. However, it gave rise to numerous doubts as to whether, in the case of imposing an obligation to repair damage on the basis of other provisions that did not contain such a reservation, the possible repair of damage was not supposed to prevent adjudication on the obligation to repair it. Thus, it could be said that such doubts should no longer arise. However, as it turns out, in procedural practice there are various cases and not always all situations are clear and obvious. Therefore, the purpose of this publication is to draw attention to certain issues related to the premise of the necessity of the existence of damage at the time of adjudicating on the obligation to repair it. Particular attention has been devoted to cases involving, inter alia, the fact that the compensation for the damage done takes place before a judgment is issued in the case. Depending on the specific situation, this results in either extraordinary mitigation of the penalty, or renouncement of its imposition or not being subject to the penalty. When deciding on the obligation to redress the damage, the court should always bear in mind that in such a situation there would be no unjustified enrichment of the aggrieved party. It should be remembered that if the court may, pursuant to Art. 46 § 1 k.k. impose an obligation to repair the damage

or compensate for the harm suffered also in part, it must therefore take into account repairing the damage also in the form of active repentance and other institutions based on its structure (assumptions). In view of the above, it would be necessary to consider the possibility of introducing *de lege ferenda* a general basis for discontinuation of criminal proceedings due to the compensation made by the perpetrator – or “reactivation” of the modified institution of consensual discontinuation, which was regulated under Chapter VI of the Penal Code in Art. 59a. It should be noted that in a situation where the perpetrator compensates for the damage caused, even in part, the obligation to repair it in this respect can no longer be adjudicated. However, if it turns out that its amount is higher than the damage repaired, the aggrieved party may seek compensation through a separate civil lawsuit. In addition, there may be cases in practice that it will be compensated as a result of actions taken by the procedural authorities in the course of criminal proceedings, despite the fact that it is not the result of the perpetrator’s independent action, it is also in this way that the state from before the crime is restored.

Keywords: criminal law, obligation to repair damage, active remorse, compensation, damage, art. 46 of the Penal Code, extraordinary mitigation of punishment, waiver of imposing a penalty